

Seminár: Kam kráčaš agrokomplex?

16. – 17. apríla 2017, Modra - Harmónia

Prednáška: Spomienka na osobnosť Ing. Jána Janovica, CSc., exministra, vedca, organizátora, autora publikácie **Kam kráčaš agrokomplex?**

Osnova:

- Osobnosť Ing. Jána Janovica, CSc.
- Poľnohospodárstvo SR počas jeho pôsobenia
- Publikácia Kam kráčaš agrokomplex

Ing. Peter Baco PhD., exminister, exposlanec E.P., spolupracovník Ing. Jána Janovica, CSc.

Motto Jána Janovica: „Tam, kde nie je vyspelý vidiek, nie je vyspelý ani štát.“

Osobnosť Ing. Jána Janovica, CSc.

S potešením som prijal ponuku organizátorov tohto seminára, zaspomínať si s Vami na pána exministra Janovica a na knihu Kam kráčaš agrokomplex. Dôsledné zvládnutie týchto tém si žiada oveľa väčší priestor. Pokúsim sa teda aspoň stručne poukázať na niektoré významné okolnosti.

Logika zaradenia prednášky o exministrovi Janovicovi na seminári o rozvoji vidieka, o vidieckej zamestnanosti, o vidieckom turizme a o súčinnosti všetkých zainteresovaných v tomto procese, vyplýva zo známeho motta Ing. Janovica „*Tam, kde nie je vyspelý vidiek, nie je vyspelý ani štát.*“ Ako sa uvádza aj v jeho publikácii Kam kráčaš agrokomplex, faktom tiež je, že neexistuje štát, v ktorom by rozkvital vidiek pri upadajúcom, zdevastovanom pôdohospodárstve. Teda zabezpečiť prosperujúce pôdohospodárstvo je základná úloha takého výrazne vidieckeho štátu, akým SR je. Aj dnes treba dôrazne pripomínať, že ak naši poľnohospodári budú mať motivačné nástroje politiky trvalo nastavené na úrovni priemeru EÚ, budú mať nadpriemerné výkony a bude sa rozvíjať slovenský vidiek. To je najdôležitejšie...

Bohužiaľ naše pôdohospodárstvo z roka na rok upadá a má aktuálne najmenšiu výkonnosť zo všetkých 28 členských štátov EÚ. toto postavenie zodpovedá diskriminácii agropodnikateľov SR najmä nástrojmi našej vlastnej agrárnej politiky. Sme teda všetci silne motivovaní pomôcť nastaviť a realizovať agrárnu politiku SR tak, aby sme opustili túto hanebnú pozíciu čo najskôr, ale hlavne, aby prosperujúce pôdohospodárstvo bolo významným motorom celkového zlepšovania podmienok života na vidieku. Túto motiváciu máme aj preto, že pred 27 rokmi sme mali druhé

najdynamickejšie sa rozvíjajúce pôdohospodárstvo vo svete a študovali nás a zovšeobecňovali naše skúsenosti aj vyspelé štáty sveta, neskrývajúc obavu z našej konkurencie.

Ako je to možné? Odpoveď je jednoduchá. Bola tu desaťročia vízia vybudovania pôdohospodárstva na najvyššej svetovej úrovni, bola to dlhé roky kontinuálna rozvojová agrárna politika, ale hlavne tu boli ľudia, ktorí mali tieto vízie, ktorí si našli cesty ako takúto rozvojovú agrárnu politiku presadiť a kultivovať. Ing. Ján Janovic, CSc. ako minister pôdohospodárstva počas 17 rokov patrila do čela týchto úspešných slovenských agrárnikov. Nebolo to vtedy jednoduché, ani ľahké. Naopak, politické povojnové desaťročia boli z dnešného hľadiska neuveriteľne zložité. Medzi postupy úspechu patrila aj schopnosť a ochota aktérov prispôsobovať sa reálnym možnostiam. Bolo preto samozrejmé, že po roku 1989 pána Janovica znepokojovali tendencie ignorovať pozitívne skúsenosti riadenia rezortu a že upozorňoval na riziká úplnej devastácie vidieka, ale aj poukazoval na možné cesty vedúce k úspechu.

Ing. Ján Janovic, CSc. sa narodil 22. apríla 1925 vo Veľkom Bysterci, v súčasnosti časť Dolného Kubína. Študoval na Obchodnej akadémii v Martine a neskôr pokračoval v štúdiu na Vysokej škole poľnohospodárskej v Leningrade, ktoré ukončil v roku 1954. Od roku 1963 viedol Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva v Bratislave a od roku 1967 bol popri tom aj námestníkom povereníka poľnohospodárstva a výživy. Ministrom poľnohospodárstva SR bol v rokoch 1969-1985. Ing. Ján Janovic bol od roku 1987 mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec ČSFR v Kanade. Zomrel v roku 1995.

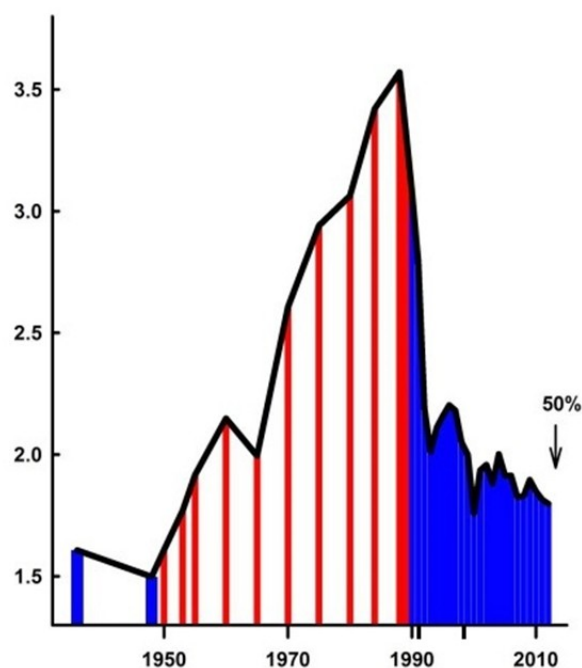
Ján Janovic bol všestranný publicista, vydal niekoľko kníh, okrem iného o Špecializácii poľnohospodárskej prvovýroby, Diferenčnej renty z pôdy a Ekonomických otázkach vyrovnávania poľnohospodárstva na príklade Slovenska a českých krajov.

V roku 2015, pri príležitosti jeho nedežitej 90-ky a pri príležitosti 20 rokov od jeho úmrtia, sme si pripomínali jeho osobnosť ako rok „Jána Janovica“. Popri jeho osobnom podiele na úžasnom hospodárskom raste a jeho schopnostiach presadzovať agrárne záujmy na politickej úrovni, sa pripomínali aj jeho zručnosti pri vyhľadávaní a riadení spolupracovníkov, sociálne cítenie, priame kontakty s praxou, nadšenie a osobná podpora VTR, vzťah ku kultúre, ale aj osobné vlastnosti ako iniciatívnosť, inovatívnosť, atď. S hrdosťou si spomíname najmä na sedemdesiate a osemdesiate roky úspešného rastu poľnohospodárstva, ale tiež ako sme mohli byť s ním pri tom, keď VÚŽV v Nitre bol vedúcim vedeckým pracoviskom pre biotechnológie ČSFR, ale aj v RVHP, na vybudovanie a úspech výstavy Agrokomplex, na celosvetový festival Agrofilm Nitra, na celoslovenské dožinky a pod. Určite by každý z nás, kto priamo s ním spolupracoval, mohol napísať veľmi pozitívne eseje, pokiaľ ide o obsah, ale aj tvorivú formu spolupráce s ním. Verejnosť si ho

oblúbila, a dá sa povedať, že rozhodujúca časť pamätníkov si ho uchováva v pamäti ako predstaviteľa neuveriteľne úspešného rozvoja slovenského poľnohospodárstva v podmienkach nesmierne zložitých ideologických a politických procesov.

Poľnohospodárstvo počas pôsobenia Ing. Jána Janovica, CSc.

Poľnohospodárska produkcia na Slovensku (s.c. 2005, mld. EUR)

Pôsobenie Jána Janovica je charakterizované ako obdobie prudkého rastu slovenského poľnohospodárstva. Ako ale spomína jeho dlhoročný súputník a námestník Július Medveď, „V časoch, keď bola kolektivizácia dokončená, išlo doslovne o ťažkú krízovú situáciu v poľnohospodárstve. Prijalo sa uznesenie, že je potrebné začať problémy v poľnohospodárstve zásadne riešiť. Príprava sa začala v rokoch 1962 až 1963, keď sa sformovali tímy a dva roky pracovali. Janovica vtedy zapojili do reformného procesu. Výsledkom bolo, že začiatkom roku 1966 bola schválená Nová ekonomická sústava v poľnohospodárstve, ktorá zahrňovala okrem ekonomických zmien aj zmeny organizačné.“

Podobne na stav v poľnohospodárstve spomína vo svojej publikácii Kam kráčaš agrokomplex aj samotný Janovic. „Pri spätnom pohľade to bolo obdobie najväčšieho tápania v agrárnej otázke a z pohľadu metód a praktík ako sa kolektivizácia uskutočňovala, bola to politika protirolnícka, celospoločensky škodlivá a vyvolala vážne sociálne a politické otrasy v celej spoločnosti na viacerých miestach Slovenska. Zvlášť surovo sa uskutočňovala v bývalom prešovskom kraji a na Záhorí, v Senicko-Holíčskom regióne, hlavne zásluhou niektorých horlivých a surových funkcionárov

strany, ktorí sa v rozpore so zákonom predbiehali v hrubosti a surovosti voči roľníkom, ktorí odmietali vstúpiť do JRD. Dôsledky boli hrozné. Nastalo veľké odcudzenie roľníctva k pôde. Družstevníci pracovali aj celé mesiace bez haliera. Namiesto potrebnej techniky, nastupuje éra mestských brigád a éra hlbokého poklesu produkčného poľnohospodárstva.“

„Jednou z hlavných úloh bolo obnoviť dôveru a záujem ľudí zostať pracovať v poľnohospodárstve, prinavrátiť a upevniť stavovskú česť, likvidovať odcudzenie roľníka k pôde a k družstevnému vlastníctvu a naštartovať podnikateľskú aktivitu podnikov a kolektívov. V princípe išlo o očistu totalitného znetvorenia nášho družstevného modelu od sovietskeho, na naše podmienky neprijateľného modelu klasických kolchozov, v tom čase o veľmi rizikovú prácu keď každé odklonenie od sovietskej praxe sa kvalifikovalo ako zrada na myšlienke výstavby socializmu na dedine.“ napísal Ján Janovic.

Výsledkom ekonomických reforiem boli, z dnešného hľadiska podnikateľské startupy, známe ako pridružené výroby, ktorých existenciu nebolo ani trochu ľahké obhájiť. Ich fungovanie popisuje Július Medveď. *„V dvoch tretinách družstiev tvorili 80 – 90 percent zisku práve pridružené výroby. To bolo šťastie, že sa nemuseli dvíhať nákupné ceny, alebo zvyšovať dotácie pre podniky hospodáriace v horších prírodných podmienkach. Pridružená výroba zachraňovala cenovú politiku a zamestnanosť. Samozrejme tie najrozvinutejšie pridružené výroby už neplnili funkciu sezónneho vyrovnávania pracovných síl, ale ekonomicky stabilizovali hospodárenie podnikov.“*

Publikácia Kam kráčaš agrokomplex

Na začiatku publikácie Kam kráčaš agrokomplex (ďalej publikácia) Ing. Ján Janovic, CSc. so svojim spolupracovníkom Ing. Alfonzom Markom, CSc. spomínajú mená ľudí, ktorí im pomohli spracovať danú problematiku. Organizátori dnešného seminára pôvodne zamýšľali požiadať jedného z nich, pána Ing. Jána Domína, o jeho spomienku na autora tejto publikácie. Janka Domína sme však pred troma týždňami pochovali a dnes s úctou na neho spomíname. Takže táto úloha pripadla mne, ako tiež bývalému spolupracovníkovi pána ministra Janovica, ktorého si on osobne vybral, rozhodol som sa, že na začiatku zacitujem podstatnú časť úvodného slova akademika Jána Plesníka k tejto knihe. Sám fakt, že autor požiadal o úvodné slovo k svojej práci takú významnú autoritu poľnohospodárskej vedy Slovenska, akou pán akademik Plesník je, demonštruje nielen jeho významný vzťah k vede, ale aj cit pre správny výber ľudí v danej situácii.

„Celé odvetvie výživy sa ani nie za tri roky (1990-1992) zmenilo z prosperujúceho, na vysoko stratové. Podobne ako pre 40 rokmi, keď dochádzalo z ideologický dôvodov k negovaniu všetkého pozitívneho, čím sa slovenské poľnohospodárstvo vyznačovalo, tak aj po novembri 1989 sa nastolil

podobný trend nekritickej negácie rozvoja slovenského poľnohospodárstva v predchádzajúcom období.

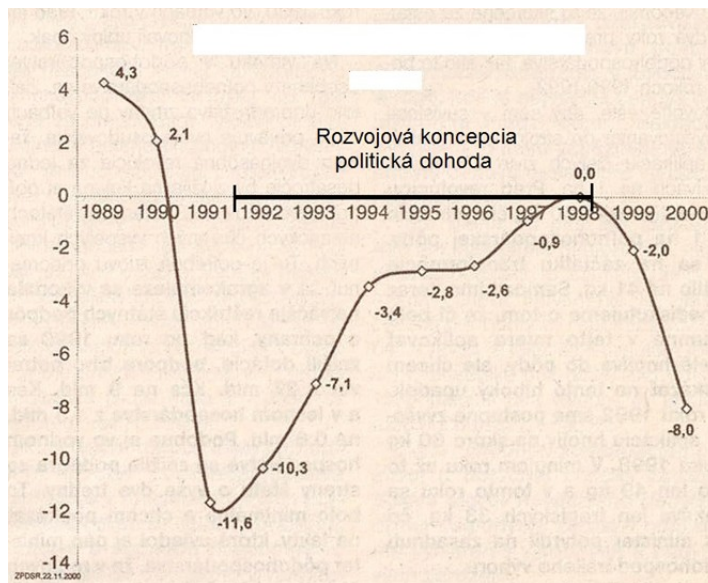
Úsilie terajšej vlády a ministerstva doteraz neprinieslo žiaduce výsledky oživenia ekonomiky. Za tohto stavu sa podujali autori neľahkej a možno i rizikovej úlohy. Analyzujú mnohé z existujúcich problémov, snažia sa poznať príčiny, hodnotiť veci a udalosti i na základe svojich poznatkov z najvyspelejších krajín a navrhujú východiská.

Publikácia obsahuje mnoho iniciatívneho pre agrárnu politiku, i keď, ako to už býva, nie každý musí mať rovnaké, či podobné hodnotiace kritéria a východiská. Písali ju však autori, ktorí majú dosť životných skúseností i odborných poznatkov, aby mohli problémy posudzovať kvalifikovane a z určitého svetového náhľadu. Usudujem preto, že každý, kto sa seriózne zamýšľa nad problémami potravinovej bezpečnosti v našom štáte, nájde v predkladanej publikácii veľa pozitívneho, podnetného, ale aj východiská ako prekonať hlbokú krízu agrokomplexu a ako prejsť zasa do hospodárskeho rozkvetu“. Toľko z úvodného slova akademika Plesníka.

Publikácia časovo bezprostredne reaguje na „Konceptiu a zásady agrárnej politiky SR, MPSR z júna 1993“, teda do roku po pravicovej vláde. Autori publikácie nespochybňujú jej legitimitu, akceptujú fakt, že ju schválilo 117 poslancov, teda počtom vysoko nad ústavnú väčšinu. Škoda, že nezískala v NRSR aj podobu ústavného zákona. Dovolím si preto pripomenúť, že aj táto vládna koncepcia mala rozvojový charakter. Podarilo sa to napriek tiež dramatickým okolnostiam jej prípravy, pre veľmi rozdielne záujmové a názorové stanoviská zo začiatku transformačného obdobia - po roku 1990. Potešil som sa publikácii, ako osobného daru autora aj s venovaním, na Vianoce ešte v roku 1993. Bral som ju vážne, bola pre mňa inšpiráciou.

Koncepcia Vlády SR, aj koncepcia z knihy *Kam kráčaš agrokomplex* sa realizovali len čiastočne, predovšetkým pre následný nástup k moci vlád s neoliberalným prístupom v podobe „vo svete je lacnejších potravín prebytok, tak si ich lacno dovezieme“. Nerešpektovali sa ani potreba potravinovej bezpečnosti, ani argumenty, že slovenské poľnohospodárstvo má nižšie jednotkové náklady ako západná konkurencia, že západná konkurenčná sila je v zničujúco nízkej štátnej podpore pôdohospodárstva na Slovensku.

Vývoj stratovosti poľnohospodárstva (mld. SK)

Čo bolo a zostáva, z dnešného pohľadu, v koncepcii pána Janovica aktuálne?

Vízia autorov Koncepcie v publikácii - za 15 rokov znížiť výdavky za potraviny na obyvateľa SR pod 20 % (25,7%/2004; 20,4%/2015) - a dosiahnuť zvýšenie strednej dĺžky života o päť rokov, sa postupne plnia (ročne o +0,3 na 72/79).

Ďalej koncepcia v publikácii predstavuje 24 priorít agrárnej politiky SR, potrebných pre úspešnú realizáciu tejto rozvojovej koncepcie. Niektoré sa realizujú celkom, niektoré čiastočne, iné nie, prevažne preto, lebo v podmienkach SPP už nie sú aktuálne.

Medzi priority, ktoré sa celkom, alebo čiastočne úspešne realizujú patria: obnova vlastníckych práv, funkčné vysporiadanie reštitúcií (podielnické listy), prenechanie rozhodnutia na vlastníka, či bude hospodáriť sám - respektíve prenajme, alebo predá pôdu, legislatívne zabránenie špekulačným prenájomom rozbíjajúcim existujúce hospodárenie, posilnenie inštrumentov kvality a zdravotnej nezávadnosti potravín, výraznejšia biologizácia výroby, intenzifikácia funkcie vidieka, posilňovanie osvetu v otázkach zdravej výživy a pod.

Na rozdiel od odporúčania koncepcie, nerealizovali sa družstevné princípy ako nosné pri riešení vzťahov vo výrobe a spracovaní a obchode s potravinami. Súčasná agrárna politika nebráni drobeniu veľkovýrobného hospodárenia. Nebudujú sa racionálne inštitúcie – štát, trh, záujmové organizácie. Úverová a poisťovacia sústava existuje mimo sektorovo, bez prepojenia na štát a neadekvátne voči konkurenčnému prostrediu (napríklad poisťovanie hospodárskeho výsledku v USA). Nerealizujú sa vertikálne kapitálové prepojenia – výroba, obchod ako APOK. Nezlepšujú sa opatrenia podporujúce úrodnosť pôdy, systém permanentného vzdelávania pracovníkov, ale aj

prípravy nastupujúcej generácie si vyžaduje zdokonaľovanie. Optimalizácia oblastnej štruktúry soc. ek. rozvoja vidieka, a osobitne horských a podhorských oblastí, sa darí čiastočne. Nefungujú uvažované samosprávne typy vnútorného a zahraničného obchodu, odbytu a zásobovania.

Súčasná agrárna koncepcia SR vychádza z cieľov, ciest a nástrojov SPP. Tie sú postavené na negácii u nás dominujúcich veľkovýrobných štruktúr hospodárenia a nejednotnosti podpôr zo zdrojov EÚ a možností mnohonásobnej diferenciácie národných podpôr samostatných štátov. Potvrdzujú sa obavy pána Janovica z neokoloniálnych dopadov na ekonomicky slabších účastníkov v spoločnom ekonomickom prostredí. Idea obnovovania pridružených výrobných sa väčšinou zužuje na kapacitne limitovanú vidiecku turistiku a budovanie miestnych trhov. Ochrana domáceho trhu podľa GATT sa rieši centrálnou na úrovni EÚ. Konkurencieschopnosť potravinárskeho priemyslu SR je v prevažnej miere v rukách nadnárodných spoločností. Taktiež o obchode s potravinami na Slovensku rozhodujú predovšetkým globálne obchodné systémy. Zabezpečiť uvažovanú dôchodkovú stabilitu pracovníkov je dobrá myšlienka, žiaľ ani koncepcia aktuálne nenaznačuje, ako v podmienkach voľného trhu túto úlohu zabezpečiť.

V poslednej časti publikácia predstavuje 12 komplexných vedecko-technických programov ďalšieho rozvoja poľnohospodárstva, ktoré reagujú na svetovú agrárnu modernu a podporujú tieto, skôr menované, priority agrárnej politiky. Niektorí kolegovia ich dokonca označujú za osvietenú cestu napredovania.

V čom sme boli a sme zajedno, je požiadavka stabilizácie pomerov v Agrokomplexe SR, najmä v problematike pôdy, funkcií kapitálu výrobných štruktúr a podmienkach konkurencieschopnosti. Zafixovať potravinovú suverenitu Slovenska ako doktrínu ústavným zákonom, ktorý zaviaže vlády správať sa prorožovovo v agrosektore SR je historicky overená základná podmienka trvalého napredovania agrokomplexu a vidieka SR.

Bezprostredne je aktuálne najdôležitejšou úlohou nedopustiť, aby naši agropodnikatelia mali horšie možnosti hospodárenia v agrárnej politike ako sú priemerné podmienky štátov EÚ-27. Urobiť adekvátne opatrenia týmto smerom neznesie odklad. Verím, že aj dnešný seminár k tomu prispeje.